

ФАКТОРИ, ЩО СПРИЯЮТЬ ІННОВАЦІЙНОМУ РОЗВИТКУ ВИЩОЇ ОСВІТИ У СУЧАСНОМУ СВІТІ: ПАРАДИГМАЛЬНІ ОСОБЛИВОСТІ

Наукові праці МАУП, 2016, вип. 50(3), с. 63–66

Досліджуються властивості та найбільш відчутні особливості інноваційного розвитку вищої освіти, які принципово впливають як на характер навчання, пізнавальну діяльність людини, так і на сутнісні особливості самої освіти.

Серед усіх ознак сучасної вищої освіти однією з найпомітніших є інноваційна ознака, що стосується кардинальних змін у технологіях та навчальних процедурах отримання знань. Про необхідність таких змін йтиметься у контексті: а) радикальних змін, трансформацій сучасних суспільств; б) принципів перебудов самих освітніх систем; в) зміни парадигм освітньої політики у світі загалом і в Україні зокрема.

Варто взяти до уваги те, що сучасні суспільства все більш трансформуються у бік формування постіндустріальних, або інформаційних суспільств. Тому, безумовно, принципова зміна технологій у навчанні, системі пізнання загалом істотно пов'язана зі змінами суспільств, які набули радикального змісту і характеру у ХХ – на початку ХХІ ст. Відомий філософ, політолог Е. Тоффлер назвав перехід від індустріального типу суспільства до так званого постіндустріального “третьою хвилею” суспільного розвитку. Виокремимо кілька істотних ознак, на які варто звернути увагу (за висновками К. В. Корсака) [5]:

1) після появи комп'ютерів і поширення високих технологій соціальні зміни дуже прискорилися, все частіше окремі країни “перестрибують через сходinki”. Наприклад, Ірландія одразу з аграрного стану (1972 р.)

використала “третю хвилю” і добудовує постіндустріальне суспільство (як заздрять обізнані українці – напрочуд успішно);

2) постійна зміна назв суспільства майбутнього свідчить про відсутність вдалої моделі, що задовольнила б усіх;

3) із часу введення Е. Тоффлером поняття “третья хвиля” відбулися настільки вагомі наукові відкриття, що запропонований ним і його послідовниками зміст втратив застосовність;

4) пропонуємо, – зазначає К. В. Корсак, – вважати “третю хвилю” тимчасовим соціально-економічним феноменом і використовувати поняття “четверта хвиля”, яке означатиме повну перемогу і тотальне поширення цілковито нешкідливих для біосфери і людини ноотехнологій (термін має грецькі витоки і означає “мудрі технології” [5, 358].

На думку вже цитованого нами К. В. Корсака, саме вказані суспільні технології і спроможні радикально змінити сучасні країни.

Безумовно, без принципової зміни характеру та статусу освіти, особливо вищої, радикальні трансформації суспільств взагалі уявити важко, а тому і науковий інтерес до цієї проблематики невпинно зростає.

Зазначимо, що загалом спеціальної літератури з питань освіти, як суспільного феномену, надто багато. Річ у тому, що досліджен-

ня освіти завжди мало міждисциплінарний формат (історія, філософія, соціологія, педагогіка, психологія, політологія, менеджмент, державна політика тощо). Тобто така література стосується надто широкого кола освітніх і філософських проблем, коли є потреба комплексного її аналізу. З огляду на зазначене, необхідно передусім говорити про загальноцивілізаційний вимір освіти. У цьому плані в Україні на перший порядок висуваємо спеціальні праці В. Андрущенка, М. Головатого, Л. Губерського, В. Журавського, І. Зязюна, В. Кременя, С. Кримського, В. Лугового, М. Поповича, В. Ярошовця та ін. Зазначені проблеми активно досліджують і російські вчені, науковці, що репрезентують різні країни світу — А. Адамський, А. Бердашкевич, М. Генсон, Г. Гершунський, В. Ледньов та ін.

Загалом можна погодитися з думкою української дослідниці О. В. Гальперіної, що “в Україні поки не склався відповідний напрям у суспільстві, метою якого є дослідження соціально-філософських засад освітньої політики, не напрацьовано конче необхідного наукового потенціалу для аналізу державної освітньої політики, механізму її розробки та впровадження” [3, 1].

Якщо звертатися до проблем саме освітньої політики, у тому числі і в сучасній Україні, про управління практичною реалізацією такої політики, то варто зазначити, що ці проблеми активно розроблені і розробляють А. Авер'янов, В. Бабкін, В. Бех, В. Бакуменко, В. Бебик, А. Білоус, С. Майборода, І. Надольний, Н. Нижник, С. Пирожков, В. Ребкало, Ю. Шемшученко, Г. Щокін та ін.

Методологічні проблеми змісту політичних трансформацій на пострадянському просторі у сфері освіти розглядаються у працях В. Андрущенка, М. Михальченка, В. Танчера, В. Пазенка, Ю. Римаренка, З. Самчука та інших вчених. Проблемам української політики, у її інституціональному та функціональному вимірах, які істотно впливають на модернізацію освіти, присвятили свої дослідження О. Бабкіна, В. Бебик, І. Варзарь, Д. Видрін, М. Головатий, В. Кремень, І. Курас, М. Михальченко, А. Пойченко, Ф. Рудич,

В. Ребкало, С. Рябов, В. Шаповал, А. Толстоухов та ін.

Зарубіжні дослідники П. Браун, С. Вайнінг, Д. Веймер, Л. Палл, Д. Стойн, Г. Саймон та ін. також вивчали різні аспекти освіти.

Загалом тенденції розвитку освіти у XXI ст. отримують здебільшого оригінальну, специфічну оцінку. Розмірковуючи про Європу, розвиток якої ґрунтується на знаннях, науці, український філософ, педагог В. П. Андрущенко у своїй великій монографії “Світанок Європи” робить дещо незвичні, а то й суперечливі висновки, які є сенс навести дослівно.

“По-перше, — пише він, — на практиці швидко розгортається суперечність між людиною і державою у сфері освіти. Наддержавні організації на зразок ГАТС і СОТ не вважають вищу освіту “суспільним благом” і тому спрямовують нормативну базу в комерційне русло. Освіта стає в неоліберальній парадигмі справою кожної окремої людини.

По-друге, спостерігається зростання автономності особистості, її відповідальності за власне життя та значна комерціалізація університетської освіти. Як наслідок, особистість повинна вчитися протягом життя. Освіта протягом життя — це загальна мета, у досягнення якої національні освітні спільноти можуть робити свої внески. Потрібно поєднати громадські й приватні зусилля, щоб створити в кожній з держав-членів основу для повноцінного права на початкове або постійне навчання упродовж усього життя. Ця ідеологема стає стрижнем суспільного діалогу на європейському рівні.

По-третє, Україна ще має вибрати свою ідеологему поведінки університету в ринковій моделі розвитку країни. Нині вона перебуває в точці біфуркації, оскільки робить вибір між комуністичною ідеологемою, яка полягає у збереженні державного патронування вищої освіти, і неолібералізацією, яка швидко охоплює країни Європейського Союзу в його прагненні створити “Європу знань”.

По-четверте, нова теорія “опертя на знання” у Європі дедалі сильніше індивідуалізує освіту. За задумом, вона має складатися з окремих європейських учнів, а не громадян

конкретних європейських націй-держав. За масштабами, амбіціями та, можливо, впливом на національну освітню політику європейський освітній простір, який постає нині, не має історичних прецедентів.

По-п'яте, Україна повинна стати учасником цього діалогу, якщо вона й надалі намагатиметься увійти до Об'єднаної Європи або "Європи знань", що потребує долучення її до неоліберальної ідеології. Фактично Україна не має вибору моделі розбудови державності, якщо хоче увійти до складу ЄС [1, 386–387].

Безумовно, що саме такий підхід до розвитку в ХХІ ст. освіти може сприяти її прогресивному, інноваційному розвитку.

Існують й інші, яскраві фактори, що підкреслюють інформаційний, інноваційний, максимально демократичний характер освіти у кращих вузах світу. Зазначимо дві найпомітніші ознаки. Першою істотною характеристикою безпосередньо вищої освіти нині є те, що в багатьох країнах вона втрачає елітарність, а характеризується тим, що охоплює максимально велику кількість громадян. Так, у США, наприклад, 83 % населення віком 18–25 років отримують вищу освіту, в Кореї – 98 %, Японії – 58 %, Великобританії – 57 %, в Україні – 79 % [4, 6].

І друге, провідні вузи світу, України нині все помітніше запроваджують у навчальний процес передусім так звані інтерактивні форми навчання, прогресивні навчальні технології: до лекцій, семінарів, практичних занять додаються "мозкові штурми", кейс-методи, тренінги, навчальні дискусії, навчальні ігри, рольові ігри, завдяки яким принципово змінюється технологія оволодіння знаннями, організація навчального процесу.

В останні кілька десятиліть багато вчених намагаються сформулювати так зване "компонентне поле оновлення системи освіти" загалом. Існують різні точки зору щодо складових такого поля, однак здебільшого називають такі напрями: гуманізація, гуманітаризація, диференціація, диверсифікація, стандартизація, багатоваріантність, багаторівневість, фундаменталізація, комп'ютеризація, інформатизація, індивідуалізація, безперервність [2].

Якщо спробувати пояснити вказані компоненти, то виглядає це у такий спосіб.

Гуманізація освітнього процесу відбувається за рахунок орієнтації на розвиток і становлення відносин взаємної поваги між учнями та педагогами, на збереження й зміцнення стану здоров'я і почуття власної гідності, на розвиток особистісного потенціалу тощо.

Гуманітаризація – це орієнтація на усвідомлення особистістю цінностей різних культур і народів, різних професій і спеціальностей, різних мов і власної, на економічну та правову освіту.

Диференціація – це орієнтація всіх учасників освітнього процесу на задоволення та розвиток своїх інтересів, нахилів і здібностей. Вона може здійснюватися різними способами, наприклад, поділ навчальних дисциплін на обов'язкові та за вибором, поділ навчальних закладів на елітні, масові та спеціальні.

Диверсифікація – це широке коло навчальних закладів, освітніх програм, органів управління тощо.

Стандартизація – це реалізація набору обов'язкових навчальних дисциплін у чітко визначеному обсязі.

Багатоваріативність означає створення умов вибору і надання кожному суб'єкту шансу для успіху. На практиці вона виявляється через вибір темпу навчання, типу навчального закладу, диференціацію умов навчання залежно від індивідуальних особливостей.

Багатоступеневість – це організація етапного освітнього процесу, що забезпечує можливість досягнення на кожному етапі того рівня освіченості, який відповідає запитам особистості. Кожний рівень – це період, який має свої цілі, термін навчання та характерні особливості.

Фундаменталізація передбачає підсилення взаємозв'язку теоретичної і практичної підготовки особистості до життєдіяльності в сучасних умовах. Особлива увага приділяється глибокому та системному засвоєнню науково-теоретичних знань з усіх дисциплін навчального плану.

Інформатизація пов'язана з широким і масовим використанням обчислювальної

техніки та інформаційних технологій у навчально-виховному процесі за рахунок використання сучасних видів аудіо- та відеотехніки і комп'ютерів.

Індивідуалізація — це врахування та розвиток індивідуальних особливостей особистості під час організації всіх форм взаємодії учасників навчально-виховного процесу.

Безперервність означає організацію постійної освіти особистості протягом усього життя (детально див.: [6, 182–183]).

На завершення розгляду означеної проблеми слід нагадати про те, що історія розвитку освіти свідчить про існування різних моделей освіти, насамперед вищої. Такі моделі формуються залежно від характеру освітньої політики суспільства, рівня розвитку культури, системи загальнолюдських цінностей тощо. Наведемо деякі моделі освіти, які чітко відображали сутність парадигм відповідно до запропонованої реалізації, а саме:

- традиційна модель освіти, що тривалий час застосовувалася в історії розвитку людського суспільства, пропонує реалізацію “знаннєвої” парадигми;
- раціоналістична модель освіти — “технократичної” парадигми;
- феноменологічна модель освіти — “гуманістичної” та “людино-орієнтовної” парадигми;
- державно-відомча модель — “соціетарної” парадигми [6, 181].

Відтак є підстави зауважити про формування у XXI ст. специфічної інноваційно-інтерактивної моделі освіти, пов'язаної з принципово новими підходами і технологіями організацій освітньо-пізнавальної діяльності.

Література

1. Андрущенко В. П. Світанок Європи: проблеми формування нового вчителя для об'єднаної Європи XXI ст. / В. П. Андрущенко. — К.: Знання, 2011. — 1099 с.
2. Бордовская Н. В. Педагогика: учеб. для вузов / Н. В. Бордовская, А. А. Реан. — СПб.: Питер, 2000. — 340 с.
3. Гальперіна О. В. Освітня політика в трансформаційному суспільстві: соціально-філософський аналіз: автореф. дис. ... канд. філос. наук: 09.00.03 “Соціальна філософія та філософія історії”. — К., 2003. — 17 с.
4. Калинюк И. С. Развитие высшего образования и экономика знаний / И. С. Калинюк, О. В. Куклин. — [2-е изд. испр. и доп.]. — М.: Новое изд., 2014. — 383 с.
5. Корсак В. В. Новый термин “ноотехнологии” та успішність фурсайтних проєктів / В. В. Корсак // Актуальні пробл. наук.-технол. та інноваційної політики в контексті формування загальноєвропейського наук. простору: досвід і перспективи: матеріали XXIII Київ. міжнар. сипм. з науковозн. і наук.-техн. прогнозування, м. Київ, 16–17 черв. 2010 р. — К.: Фенікс, 2010. — С. 357–360.
6. Курлянд З. Н. Педагогіка вищої школи: навч. посіб. / З. Н. Курлянд, Р. І. Хмелюк, А. В. Семенова та ін.; за ред. З. Н. Курлянд. — [2-ге вид., перероб. і допов.]. — К.: Знання, 2005. — 399 с.

У систематичному огляді акцентовано увагу на основних факторах, що обумовлюють інноваційний характер вищої освіти у XXI ст.

In the systematic review that is given the attention on the major factors that lead in the XXI century innovative higher education is emphasized.

В систематическом обзоре акцентировано внимание на основных факторах, обуславливающих инновационный характер высшего образования в XXI в.

Надійшла 9 червня 2016 р.